

AZ ÉRTELMSÉG ÚTJA AZ „OSZTÁLYHATALOMHOZ”

Konrád György vs. Állambiztonság

Szabó Mátyás

szabo.matyas.nke@gmail.com

1. Bevezető

Bő négy évtizeddel ezelőtt az állambiztonsági szervek nagyszabású akciókat folytattak az államhatalom által megbuktatott Eszmélet című folyóirathoz köthető értelmiségi körök ellen. Az 1960-as évektől egyre veszélyesebbé váló néptáncmozgalomtól (a néptánc és népművészet ideológiai alapon érinthetetlennek számított, mégis képes volt a nemzeti érzelmek és a hagyománytiszteltet felébresztésére), valamint az ifjúsági és tömegrendezvények mellett az egyetemi, az ifjúsági köröktől is a hatalommal való konformitásra nem törekvő értelmiségi társaságoktól is tartott az állampárt.

Konrád György neve már ekkor számos jelentésben szerepelt: „Figyelemreméltó és veszélyes koncepciót fogalmazott meg Konrád György író, az egyik ellenőrzésünk alatt tartott körben: „a jövőre nézve az értelmiségi értékek összefogását kell megvalósítani, a párhovatartozástól függetlenül.” ... Megítélésünk szerint egyes, ellenőrzésünk alatt álló értelmiségi körökben ezt több vonatkozásban megvalósítják. [1.]

Az 1970-es évek két talán legnagyobb horderejű nemzetközi visszhangot is kiváltó intézkedéssorozata a szamizdatmozgalom egyik későbbi alapítójának, Haraszi Miklósnak az 1970-ben megírt Darabbér című műve kapcsán került foganatosításra. [2] A másik botrányt pedig Konrád György és Szelényi Iván *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című műve robbantotta ki, melynek egy példányát Szentjóbgy Tamás lakásán találták meg az állambiztonságiak. [3.] Utóbbi ügy azért is érdekes, mert Konrádnak és Szelényinek a pártállam széleskörű, titkosszolgálati módszereket sem nélkülöző akcióorozata ellenére is sikerült külföldre csempészni egy kéziratot, ezzel a magyar irodalmat az európai elitbe emelve.

1. sz. ábra: Konrád György

2. sz. ábra: Szelényi Iván

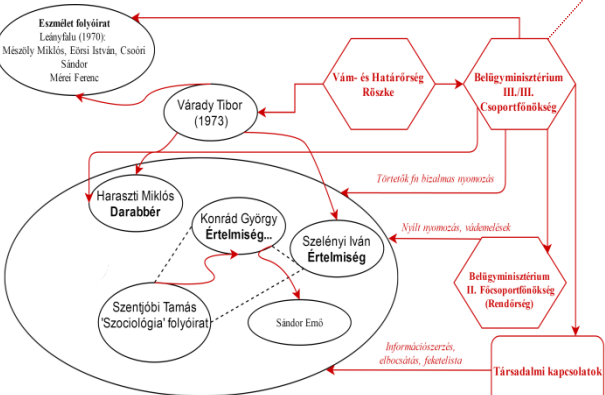
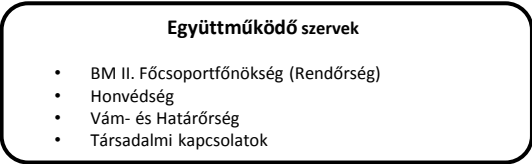
Konrád Györgyről 18 kötetnyi operatív dosszié és egy vizsgálati dosszié készült, emellett hálózati, operatív és nyílt eszközöket is bevetettek ellene, hiába. Az igazató tartalmának minősített, társadalomkritikákban bővelkedő *Az értelmiség útja osztályhatalomhoz* 1978-ban Ausztráliában jelent meg először, majd a kötet bejárta a világot. Azonnal felmerül a kérdés: felveheti-e a harcot három ember az állambiztonsági, rendőri és pártapparátussal szemben? Hogyan volt ez lehetséges?

2. Állambiztonság az 1970-es években

Az 1950-es években Konrád sikere elképzelhetetlen lett volna a Rákosi-rendszer offenzív államvédelmi és kultúrpolitikájával, valamint a Visinszkij-elv által uralt magyar büntetőjoggal szemben. A Kádár – rendszer azonban egy nem lineáris úton a demokratikus centralizmus irányába fejlődött, majd az 1970-es évek elején átható közjogi és alkotmányos reformokom esett át, igazodva a hidegháború enyhülési ciklusához. Az MSZMP széleskörű alkotmányos reformja [4.] mellett egyúttal az állambiztonsági szervek is átalakításon estek át. 1972-ben új ügyrend került bevezetésre a Belügyminisztérium Főcsoportfőnökségeinél, az ORFK-nál és a megyei rendőri szerveknél is. Ha a Kádár-rendszerről esik szó, az állambiztonsági szervek alatt a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének III. Csoportfőnökségét szoktuk érteni. [5.] Azonban az államvédelemnek a rendszeten kívül volt egy pártirányítási és kulturális igazgatási dimenziója is. Tehát helyesebb azt állítanunk, hogy a BM III./III. Csoportfőnöksége az állambiztonsági erőknél és tevékenységeknél a központja volt, kiterjedt kapcsolati tőkével és politikai támogatással, melyeket a kulturális igazgatási szféra társadalmi kapcsolataival mellett az MSZMP az államszervezetre rátelepülő nőmeneklatúrájában fedezhetünk fel.

A rendvédelmi szervek titkos és nyílt állományának egyaránt meg kellett akadályoznia az államellenes izgatásra alkalmas gondolatok terjedését:

- a lenini és marxi tanokat sértő megnyilvánulásokat
- a szocialista államberendezkedés ellen irányuló cselekményeket
- Kádár János személye ellen irányuló cselekményeket
- horthysta, fasizista, klerikális és reakciós megnyilvánulásokat
- a Szovjetunió és vezetői ellen irányuló megnyilvánulásokat
- a szocialista szövetséges, gazdasági és barátsági rendszer ellen irányuló megnyilvánulásokat és cselekményeket

Az állambiztonsági szervek számos módszerrel végezték tevékenységüket, melynek legfontosabb alapelve az összelügyi szemlélet [6.], a társadalmi kapcsolatok mobilizálása, [7.] valamint a dekonspirálódás elkerülése voltak. [8.] A rendelkezésre álló eszközöket a Belügyminisztérium III./III. Osztályának ügyrendje rögzítette, [9.] melyek közül a legfontosabbak: szervezett titkos együttműködés létesítése; konspirált és találkozási lakások szervezése; figyelés alkalmazása; konspirált környezettanulmány; postai küldemény titkos ellenőrzése; titkos kutatás, előállítás; operatív technikai eszközök alkalmazása; operatív nyilvántartások, adattárak; büntetőeljárás kezdeményezése; aknamunka, dezinformáció; polgári intézmények szervek objektumainak használata operatív fedés céljából; valamint ellenséges csoportba beépülés, bomlasztás.

3. Célkeresztben: Konrád György

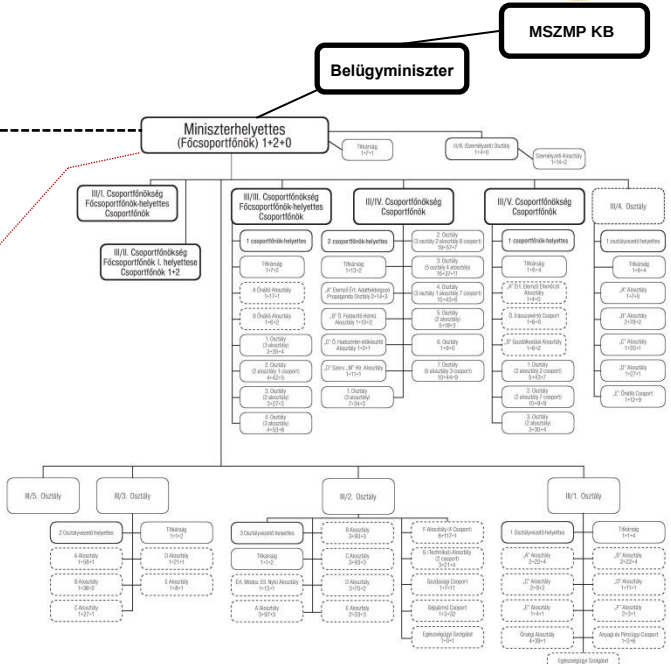
Nehéz a belügyi ügyrendekben olyan állambiztonsági eszközre, vagy módszerre bukkanni, melyet ne alkalmaztak volna *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* szerzőivel szemben. Konrád György közvetetten került a figyelem középpontjába az 1970-re a pártállam által ellehetetlenített Szemlélet folyóirathoz köthető társaságon keresztül. 1973-ban a magyarországi szamizdatmozgalom későbbi meghatározó alakjának, Haraszi Miklósnak Darabbér című műve akadt fent a határon. Miután a szerző nem tudta megjelentetni a kötetet a Magvető Kiadónál - sőt vizsgálat és operatív intézkedések is indultak Haraszi ellen - az Újvidéki Egyetem szociológusával, Várady Tiborral próbálta azt kicsempésztetni Magyarországról. Az akció nem sikerült. A rőszkei vámosok 1973. március 2-án lekapcsolták Váradyt, aki a lefoglalt *Darabbért* Haraszi Miklós címére küldte el, míg egy másik tanulmányt, melyet Szelényi Iván írt *Település- struktúra és társadalomstruktúra* címmel, Konrád címére.

4. sz. ábra: Konrád György a csobánkai harangozóházban

A vámenőrzést követően az állambiztonsági szervek tartva attól, hogy Haraszi újabb példányokat kísérel meg külföldre csempészni és ott kiadni, nagyszabású akciókba kezdett. Operatív rendszabályok alkalmazásával (telefonlehallgatás, szobalehallgatás, magnetofon, rejtett optika), a hálózat ügynökeivel és levéllelőrzéssel figyelték. A korábbi jelentésekkel együtt rendelkezésre állt Harasztiról szinte minden információ, beleértve a terveit baráti körét és a rendszerhez való viszonyulását. A 3. sz. ábrán található kapcsolati kör (melyben csak az ügysző legszorosabban kapcsolódó nevei találhatók, valójában sokkal több értelmiséggel állt szoros kapcsolatban Haraszi és Konrád is) valamennyi tagjánál házkutatást is tartottak. A *Darabbér* miatt Harasztit és Konrádot is államellenes izgatással vádolták meg, Harasztit 8 hónap felfüggesztett börtönre ítélték, Konrád pedig gyanúsítottból tanú lett.

Az államhatalom tehát komoly figyelmeztetésben részesítette Harasztit, viszont az ügy egyrészt elhúzódott, másrészt nemzetközi visszhangot kapott. Ez később Konrád György számára kedvező helyzetet teremtett, de előtte az állambiztonságiak társadalmi kapcsolatain keresztül intő jelet kapott Konrád: elvesztette állását, és a dobai elmeegógyintézetben vállalt munkát. Emellett Szelényi Ivánnal a csobánkai plébánia harangozóházában dolgoztak *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című kötetben, melynek később három példánya is az állambiztonságiak kezére került.

5. sz. ábra: Az állambiztonság szervezetrendszere és kapcsolatai [10.]

A Haraszi-ügy nyomozásai során foganatosított házkutatások közül az egyiket rejtégetett pornófelvétel felkutatásával fedve hajtották végre Szentjóbgy Tamás lakásán 1974. október 18-án, akiről a lehallgatások alapján feltételezték, hogy a Szociológia című folyóiratban közölne Harasztitól. Szentjóbgyról Konrád jegyzetei, Mao-idézetek és 180 nyersfilm mellett megtalálták *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* 1 példányát. Operatív dosszié nyílt és bizalmas nyomozás indult Konrád ellen, akivel szemben ügynököket, telefon és helyiséglehallgatást, levéllelőrzést és követést is alkalmaztak. Az egyik ügynök, aki „Foktő Lajos” fedőnéven jelentett Konrádról, a Huszonötödik Színház vezetője, Rigó Lajos volt. [11.] Konrádot és Szelényit izgatással vádolták, ám tartva külföldi kapcsolataitól, csak figyelmeztetésben részesítették és három évre eltiltották a kiutazástól. Előtte azonban a szerzőknek felajánlották a külföldre utazás lehetőségét, amivel Szelényi élt is. Konrád viszont maradt, felfedte az állambiztonságiak előtt a tanulmány másik két példányának és az írógépnél a hollétét. Előbbit sógora, Sándor Ernő lakásán alufóliába csomagolva egy konvektorba rejtették, míg az írógép Csintalan Csabától került elő. Konrádot ezt követően is folyamatosan figyelték.

4. Az intézkedések mérlege

Az állambiztonsági intézkedések egyik legfontosabb már a második pontban is említett alapelve konspiráció volt. A hidegháborút nem csak a gazdasági, tudományos és fegyverkezési verseny tette ki, hanem propaganda háború is zajlott. A Szovjetunió a magyar pártvezetőkől is elvárta hogy a nyugati médiával szemben ne legyen támadási felület. Ebben a szerencsés helyzetben került célkeresztbe Konrád György. A nemzetközi események mellett nemzetközi kapcsolata is ismertsége is közrejátszottak abban, hogy az állampárttal vívott sok éves harcot végül ő nyerte meg. 1975-ben egy jelentést küldött a Belügyminisztériumnak az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága, melyben a következő bejegyzés is a Konrád munkásságában rejlő veszélyekre figyelmeztet:

„A Konrád-Szelényi-Szentjóbgy ügyet nagy szenzációval tállták, felelevenítették a Haraszi ügyet /a Szabad Európa Rádió részleteket közöl a „Darabbérből”/, s az egészet ismét felhasználták kulturális politikánk támadására, a vonal „megmerevedésének” bizonyítására.” [12.]

Konrád sohasem tett le a könyv megjelentetéséről. A külföldre utazástól való eltiltás lejárta után ösztöndíjjal dolgozott Berlinben, majd az Egyesült Államokban. Végül a rendőri tiltás és figyelmeztetés ellenére 1978-ban el tudta juttatni a kötetet Szelényinek Ausztráliába. Bár az állambiztonság szervek óriási apparátussal, komoly infrastruktúrával, párttámogatással és kiterjedt kapcsolathálózattal rendelkeztek, az ellenséges személyekkel csoportokkal két esetben nehezen tudták tartani a lépést. Az egyik eset, amikor az állambiztonsági szervek különös körültekintéssel jártak el, az ellenséges csoport tagjainak nagy létszáma esetén volt jellemző. A másik esetben pedig akkor, ha az ellenséges személy nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett. Tartva attól, hogy a nyugati média felkapja egy újabb büntetőügyet a belügy tehetetlen volt. *Az értelmiség útja az osztályhatalom felé* több nyugati kiadónál számos nyelven megjelent.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BM 9-105/1-e-932/73
- [2.] SZŐNYEI TAMÁS: *Titkos Írás* 2. Noran Kiadó, Budapest. 2012. 280-301. o.
- [3.] SZŐNYEI TAMÁS: *Titkos Írás* 2. Noran Kiadó, Budapest. 2012. 302-338. o.
- [4.] 1972. évi I. törvény az 1949. évi XX. Törvény módosításáról
- [5.] GYARMATI GYÖRGY (szerk.): Trezor I. Történeti Hivatal, Bp. 1999. 84-88. o.
- [6.] BM 10-530/1972
- [7.] BM 10-21/5/1972
- [8.] 12/1972 BM parancs a hálózatról
- [9.] BM 80/223/1972
- [10.] A NEB ábrája alapján: <https://www.neb.hu/asset/phpEedJEO.pdf> (utolsó letöltés: 2016.02.02. 10:51)
- [11.] ÁBTL: M-40482 (Foktő Lajos)
- [12.] MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály Ag./870/7.